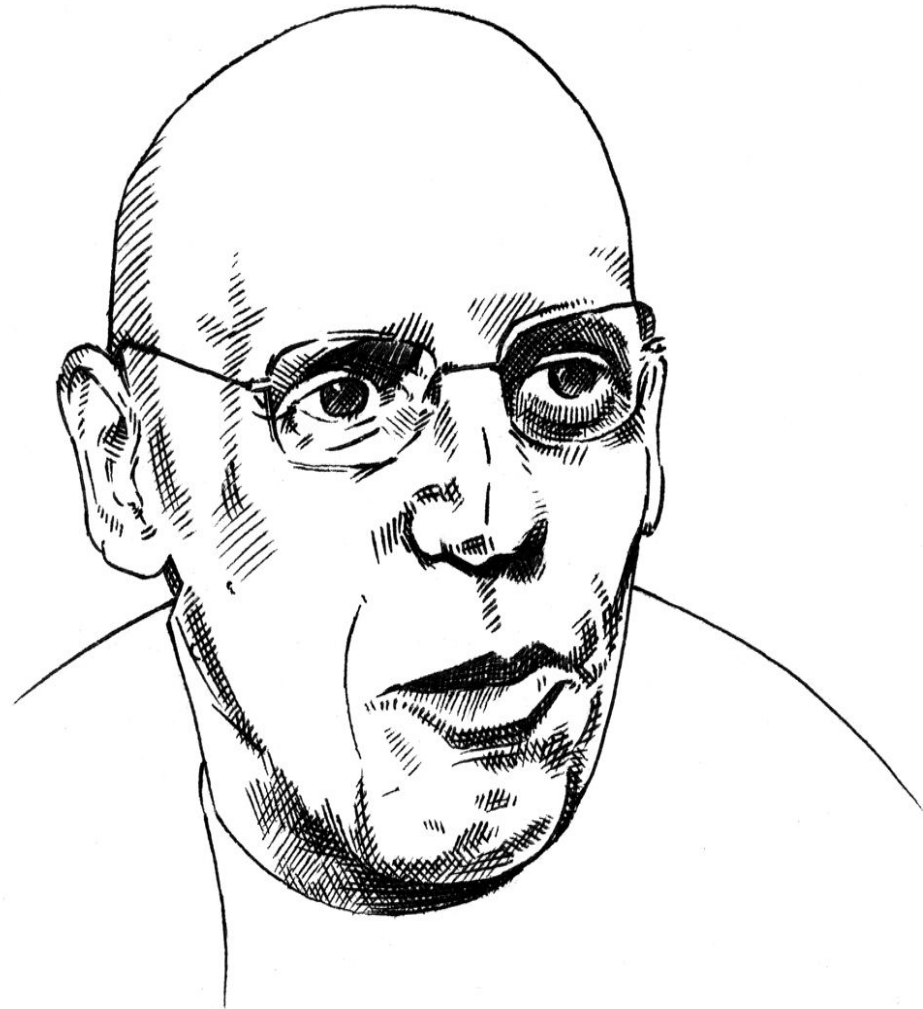

Μάθημα 8ο: Εξουσία (Φουκώ)

Διδάσκων:
Βαγγέλης Παπαδημητρόπουλος

Σκοπός του μαθήματος

Η κατανόηση της έννοιας της εξουσίας στον Φουκώ

Έργα του Φουκώ (1926-1984)

- "Τρέλα και παραλογισμός: Η ιστορία της τρέλας στην Κλασική Εποχή" ("*Folie et Déraison: Histoire de la folle a l'âge classique*") (1961)
- "Οι λέξεις και τα πράγματα: Μια αρχαιολογία των επιστημών του ανθρώπου" ("*Les Mots et les Choses: Une Archeologie des sciences humaines*") (1966)
- "Η αρχαιολογία της γνώσης" ("*Un' archéologie du savoir*") (1969)
- "Επιτήρηση και τιμωρία: Η γέννηση της φυλακής" ("*Surveiller et punir: Naissance de la prison*") (1975)
- "Η ιστορία της σεξουαλικότητας" ("*Histoire de la sexualité*") (3 τόμοι) (1976-1984)
- "Τι είναι διαφωτισμός"
- "Η μικροφυσική της εξουσίας"
- "Εξουσία, γνώση και ηθική"
- "Ο μεγάλος εγκλεισμός"
- "Η τάξη του λόγου"
- "Ουτοπίες και ετεροτοπίες"
- "Τρία κείμενα για τον Νίτσε"
- "Το μάτι της εξουσίας"
- "Η τιμωρητική κοινωνία"
- "Εισαγωγή στην ανθρωπολογία του Καντ"
- "Τι είναι κριτική"

Διάφορα στάδια του έργου του Φουκώ

Αρχαιολογία της γνώσης: η καταστατική/περιγραφική άποψη περί λόγου > η μελέτη των λόγων (discourses) ως αυτόνομων συστημάτων κανόνων που συγκροτούν αντικείμενα, έννοιες και στρατηγικές και ρυθμίζουν την παραγωγή επιστημονικών αποφάνσεων. Ο Φουκώ επικεντρώνεται στην έρευνα της τρέλας, της κλινικής και των επιστημονικών λόγων της μετα-Αναγεννησιακής δυτικής σκέψης. > προτεραιότητα σε λόγους

Γενεαλογία της γνώσης: η στρατηγική άποψη περί λόγου > η μελέτη των λόγων ως στοιχείων ή συνασπισμών τακτικής στο πεδίο των σχέσεων δύναμης. Οι λόγοι ως μέσο για να προωθήσουν τα συμφέροντα και τα προτάγματα τους διαφορετικές δυνάμεις > η περιγραφή της σύγχρονης εξουσίας, του εαυτού και των συμπλεγμάτων εξουσίας/γνώσης > σύμπλεξη των λόγων με (ρηματικές και μη ρηματικές) πρακτικές εξουσίας και κυριαρχίας, όπως η οικονομία και η πολιτική

Ενώ η αρχαιολογία περιγράφει τους κανόνες συγκρότησης ρηματικών σχηματισμών, η γενεαλογία εντοπίζει την ιστορική εμφάνιση ρηματικών σχηματισμών σε συνάρτηση με την άσκηση της εξουσίας από συστήματα κυριαρχίας που σκοπεύουν μια ορισμένη κανονικοποίηση και έχουν ως αποτέλεσμα κοινωνικούς αποκλεισμούς.

Αρχαιολογία της γνώσης

Κατά τη δεκαετία του 1960 ως και τις αρχές του '70, ο Foucault ανασκάπτει κυρίως πεδία γνώσης και σχηματισμούς του λόγου, σε μια περίοδο του έργου του που έχει χαρακτηριστεί «αρχαιολογική».

Εξιχνιάζει τις συνθήκες ανάδυσης ορισμένων τρόπων σκέψης και ανατέμνει συγκεκριμένους σχηματισμούς λόγου της ιατρικής, της «τρέλας», της οικονομίας, των φυσικών επιστημών κ.α. (βλ. Foucault, 2008 [1966], Foucault, 1987 [1969]).

Ο «λόγος» και η «γνώση», όπως χρησιμοποιεί τους όρους ο Foucault, δεν ταυτίζονται ακριβώς με τις καθιερωμένες επιστήμες, αλλά εννοούνται ως «σχηματισμός του λόγου» που αποτελεί **το σύστημα «διασποράς» ενός συνόλου αποφάνσεων**. Αυτό το σύστημα ορίζει μια **κανονικότητα, δηλαδή, μια τάξη, θέσεις και λειτουργίες και μετασχηματισμούς ανάμεσα σε αντικείμενα, τύπους εκφοράς, έννοιες και θεματικές επιλογές**.

(Foucault, 1987: 60).

Λόγος και απόφανση

«Λόγος» είναι ένα σύνολο αποφάνσεων που προκύπτουν από τον ίδιο σχηματισμό του λόγου.

Κάθε λόγος είναι πέρα για πέρα ιστορικός, αναδύεται «απότομα» στον χρόνο, εμφανίζει ιδιαίτερα όρια, τομές και μετασχηματισμούς.

Η ανάλυση των λόγων αποβλέπει στον προσδιορισμό των αντικειμένων κάθε λόγου και στην περιγραφή των κανόνων της «εμφάνισης» και της «διασποράς» τους που επιτρέπουν να τα σχηματίσουμε ως αντικείμενα ενός λόγου. Εκλαμβάνει τους λόγους όχι ως σύνολα σημείων, αλλά ως πρακτικές που σχηματίζουν τα αντικείμενα για τα οποία μιλούν βάσει ιδιαίτερων κανόνων (Foucault, 1987: 75-77).

Ειδικότερος στόχος των αναλύσεων επιμέρους μορφών γνώσης είναι να δείξουν τους κανόνες με τους οποίους μια πρακτική του λόγου μπορεί να συγκροτήσει ομάδες αντικειμένων, θέσεις υποκειμένων («ποιος μιλάει;»), έννοιες, στρατηγικές-θεωρητικές επιλογές και σύνολα αποφάνσεων (Foucault, 1987: 178, 273).

Η απόφανση, βασική μονάδα του λόγου όπως τον εννοεί ο Foucault, είναι μια λειτουργία των σημείων του λόγου με την οποία μπορούμε να διακρίνουμε αν παράγουν ή όχι νόημα, με ποιο κανόνα γίνεται η διαδοχή ή η παράθεσή τους, τίνος πράγματος είναι σημεία και τι είδους πράξη επιτελείται με τη διατύπωσή τους (Foucault, 1987: 135).

Στοιχεία αρχαιολογίας

- **Αντι-ουμανισμός:** ο “θάνατος του ανθρώπου” ως υποκειμένου της γνώσης. Τα υποκείμενα δεν είναι αυτόνομα αλλά συνιστούν λειτουργία και αποτέλεσμα ρηματικών σχηματισμών (discourses). Η αλήθεια και η σκέψη δεν ανάγεται στη σκέψη των μεγάλων στοχαστών.
- **Αντι-αναγωγισμός:** η γνώση δεν ανάγεται στην οικονομία ή στην ερμηνεία της αλήθειας που υφέρπει στα κείμενα.
- **Αντι-ουσιοκρατία:** δεν υπάρχει κάποια κρυφή υποβόσκουσα ουσία ή ενότητα των ρηματικών σχηματισμών.

Ο Φουκώ αμφισβητεί τις θετικιστικές, ρεαλιστικές και τις αντικειμενιστικές προσεγγίσεις, οι οποίες ανάγουν τον λόγο, την αλήθεια και τη γνώση σε μια πραγματικότητα που προϋπάρχει. Οι έννοιες δεν συνιστούν αποτέλεσμα μιας σταδιακής συσσώρευσης εμπειρικής γνώσης, η οποία με κάποιο τρόπο χαρτογραφείται σε μια εξωτερική πραγματικότητα.

Αντ’ αυτού, ο Φουκώ εξετάζει τις ιστορικές προϋποθέσεις εμφάνισης των αντικειμένων του λόγου μέσα από κανόνες σχηματισμού και ρηματικές πρακτικές. Ο Φουκώ υπογραμμίζει το συστατικό ρόλο των ρηματικών πρακτικών στον σχηματισμό και τον καθορισμό των αντικειμένων και όχι το αντίθετο.

Καντ

Οι κατηγορίες της νόησης ενυπάρχουν a priori στο Υπερβατολογικό Υποκείμενο ως συνθήκες της γνώσης και την εμπειρίας. > υπερβατολογικός ιδεαλισμός

Φουκώ

Οι κατηγορίες της νόησης του Υποκειμένου δεν είναι a priori αλλά ιστορικοποιημένες, ενδεχομενικές, διαφέρουν ανάλογα με το επιστημολογικό πλαίσιο και είναι κοινωνικά κατασκευασμένες.

Μπορούμε να κατασκευάσουμε πλαίσια, να αποδομήσουμε πλαίσια και να μετασχηματίσουμε πλαίσια. Μπορούμε να αλλάξουμε τους κανόνες μετασχηματισμού των λόγων > μεταδομισμός

Το αρχαιολογικό εγχείρημα του Φουκώ ασχολείται με σύνολα από αποφάνσεις, οι οποίες θεωρούνται σοβαροί ισχυρισμοί αλήθειας από συγκεκριμένες κοινωνίες και κοινότητες σε διαφορετικά σημεία στον χρόνο, και στόχος του είναι να περιγράψει την εμφάνιση, τους τύπους και τις σχέσεις μεταξύ των αποφάνσεων και τον ρυθμιζόμενο ιστορικό μετασχηματισμό τους.

Η αρχαιολογία του Φουκώ επικεντρώνεται στον τρόπο με τον οποίον ιστορικοί - και όχι αμιγώς γλωσσολογικοί, δομικοί - κανόνες συγκρότησης δομούν την παραγωγή του λόγου. > **μεταδομισμός**

Howarth, Η Έννοια του Λόγου

Το πρόβλημα της ερμηνευτικής της μεταδομιστικής αρχαιολογίας του Φουκώ

Ο Χάμπερμας υποστηρίζει ότι ο Φουκώ δεν αποφεύγει την επιτελεστική αυτοαντίφαση.

Η υιοθέτηση από τον Φουκώ μιας ριζοσπαστικής κριτικής υπαρχόντων νοημάτων και αληθειών υπονοεί ότι δεν μπορεί απλώς να περιγράψει την εμφάνιση και την ομαδοποίηση των αποφάνσεων, αλλά πρέπει να εκθέσει τα κριτήρια με τα οποία θα τις αξιολογήσει.

Γενεαλογία της γνώσης

Τη δεκαετία του 1970 κυρίως ο Foucault θα στραφεί στη διάγνωση των αλληλεξαρτήσεων και των διαπλοκών μεταξύ γνώσης και εξουσίας, πέρα από την έρευνα των ίδιων των λόγων ως συνόλων αποφάνσεων (βλ. Foucault, 1975a, Foucault, 1982a), στη λεγόμενη «γενεαλογική» περίοδο των ερευνών του. Τον ενδιαφέρει κυρίως το πώς η εξουσία παράγει και μεταβιβάζει «αλήθειες» σε σχηματισμούς του λόγου, οι οποίες με τη σειρά τους αναπαράγουν την εξουσία (Foucault, 1991β: 101). Σύμφωνα με τον Φουκώ, πολύμορφες σχέσεις εξουσίας συνιστούν και διαπερνούν το κοινωνικό σώμα. Οι σχέσεις εξουσίας δεν μπορούν να θεμελιωθούν και να λειτουργήσουν χωρίς την παραγωγή και την κυκλοφορία λόγων που εκφέρουν «αλήθειες».

«Είμαστε υποταγμένοι στην παραγωγή της αλήθειας μέσω της εξουσίας και δεν μπορούμε να ασκήσουμε εξουσία παρά μέσω της παραγωγής της αλήθειας. Αυτό συμβαίνει σε κάθε κοινωνία, πιστεύω όμως πως στη δική μας η σχέση ανάμεσα σε εξουσία, δίκαιο και αλήθεια είναι οργανωμένη μ' έναν πολύ ειδικό τρόπο... Η εξουσία δεν σταματά ποτέ την ανάκριση, εξέταση, καταγραφή της αλήθειας..» (Foucault, 1991β: 102).

Οι λόγοι δεν αντιμετωπίζονται πλέον ως αυτόνομα συστήματα επιστημονικών αποφάνσεων, αλλά ως προϊόντα των σχέσεων εξουσίας και των δυνάμεων που τα διαμορφώνουν. Η εξουσία και η γνώση σπονδυλώνονται μέσα στον λόγο.

Ενώ η αρχαιολογία υποτίθεται ότι περιγράφει και χαρτογραφεί την εμφάνιση και κανονικότητα των αποφάνσεων των λόγων, η γενεαλογία ασχολείται με τον κομβικό ρόλο της εξουσίας και της κυριαρχίας στη συγκρότηση των λόγων, των ταυτοτήτων και των θεσμών, και ενέχει την υιοθέτηση ενός κριτικού ήθους προς αυτά. Οι λόγοι δεν είναι αυτόνομα συστήματα αποφάνσεων αλλά συγκροτούνται στο πλαίσιο συγκεκριμένων συστημάτων σχέσεων εξουσίας και γνώσης. Οι λόγοι είναι μορφώματα εξουσίας και γνώσης.

“Δεν υπάρχει σχέση εξουσίας χωρίς συσχετισμένη σύσταση πεδίου γνώσης, ούτε και γνώση που να μην προϋποθέτει και να μην αποτελεί ταυτόχρονα σχέσεις εξουσίας.”

Φουκώ, Επιτήρηση και Τιμωρία

Ρηματικές και μη ρηματικές πρακτικές

Στη γενεαλογική του προσέγγιση ο Φουκώ επιχειρεί να ενσωματώσει μη ρηματικά στοιχεία, όπως είναι οι θεσμοί, οι πολιτικές και τα υλικά αντικείμενα, σε μια δόκιμη ρηματική προσέγγιση των κοινωνικών και πολιτικών φαινομένων.

Ο Φουκώ με συνέπεια υπογραμμίζει ότι τα κύρια αντικείμενα έρευνάς του είναι οι ρηματικές πρακτικές. Έτσι συλλαμβάνει τις επιτελεστικές και πρακτικές διαστάσεις της ομιλίας, της γραφής και της επικοινωνίας, καθώς συνδέονται με ζητήματα της εξουσίας, της υποκειμενικότητας και του σώματος.

Ενώ οι παραδοσιακοί ιστορικοί υιοθετούν μια “υπεριστορική” άποψη, θεωρώντας ότι η ιστορία είναι μια αντικειμενική διαδικασία διακριτή από το βλέμμα του ιστορικού, η γενεαλογία δεσμεύεται να φέρει σε πέρας έναν πλήρη “προοπτικισμό”, σύμφωνα με τον οποίον τα συμβάντα γίνονται αντιληπτά από τη συγκεκριμένη οπτική γωνία ενός ερευνητή ο οποίος “κατέχει συγκεκριμένη θέση”.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ, ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ

Ο Φουκώ επεξεργάζεται μια **μεθοδολογία**, μια **αναλυτική** και, επομένως, μια **ερμηνευτική** για την κατανόηση του τρόπου που διαμορφώνεται **το υποκείμενο και η εμπειρία** του στη βάση της αλληλεπίδρασης:

- λόγων (συστημάτων ιδεών και προτάσεων) > **αρχαιο-λογία**
- σχέσεων εξουσίας > **γενεα-λογία**
- και πρακτικών του εαυτού, με τις οποίες τα άτομα παρεμβαίνουν ενεργά στη συγκρότησή τους > **η επιστροφή του υποκειμένου δια της επιμέλειας εαυτού**

Προβληματοποίηση, για παράδειγμα, της σεξουαλικότητας:

“Το να μιλάμε για τη «σεξουαλικότητα» σαν μια εμπειρία με ιστορική ιδιαιτερότητα, προϋποθέτει επίσης πως έχουμε στη διάθεσή μας μέσα ικανά να αναλύσουν το γνήσιο χαρακτήρα και τους συσχετισμούς των τριών αξόνων που τη διαμορφώνουν: **την απόκτηση των γνώσεων** που αναφέρονται στη σεξουαλικότητα, **τα συστήματα εξουσίας** που διέπουν την πρακτική της [σε σχέση με την ιατρική και την ψυχιατρική, όσο και τη σωφρονιστική εξουσία] και τις μορφές όπου τα άτομα μπορούν –και οφείλουν- να αναγνωρίζουν τους εαυτούς τους **ως υποκείμενα** της σεξουαλικότητας αυτής.”

Φουκώ, Ιστορία της Σεξουαλικότητας

Ο Λόγος μεταξύ και πέραν της αρχαιολογίας και της γενεαλογίας

Η κατηγορία “Λόγος” αναφέρεται σε ιστορικά συγκεκριμένα συστήματα νοήματος τα οποία σχηματίζουν τις ταυτότητες των υποκειμένων και των αντικειμένων.

Οι λόγοι είναι συγκεκριμένα συστήματα κοινωνικών σχέσεων και πρακτικών, τα οποία είναι εγγενώς πολιτικά, αφού η διαμόρφωσή τους ενέχει μια πράξη ριζικής θέσμισης που συμπεριλαμβάνει την κατασκευή ανταγωνισμών και τη χάραξη πολιτικών συνόρων ανάμεσα στους “δικούς μας” και τους “άλλους”.

Η κατασκευή λόγων περιλαμβάνει την άσκηση εξουσίας και μια επακόλουθη δόμηση των σχέσεων μεταξύ διαφορετικών δρώντων.

Οι λόγοι αποτελούν ενδεχομενικές και ιστορικές κατασκευές, πάντοτε εύθραυστες απέναντι σε εκείνες τις πολιτικές δυνάμεις που εξαιρέθηκαν κατά την παραγωγή τους.

Howarth, Η Έννοια του Λόγου

Εξουσία

Στο μεταγενέστερο έργο του, ο Φουκώ παραιτείται από τον ισχυρισμό ότι ο λόγος έχει κάποιου είδους προτεραιότητα έναντι των μη-ρηματικών πρακτικών και εστιάζει στη **διαλεκτική των ρηματικών και μη-ρηματικών πρακτικών μέσα από ένα είδος ερμηνευτικής ανάλυσης της εξουσίας** στη νεωτερικότητα.

Η εξουσία δεν είναι μόνον μια σχέση ανάμεσα σε φορείς δράσης, ατομικούς ή συλλογικούς· **είναι ένας τρόπος δράσης κάποιων πάνω σε άλλους**. Η εξουσία δεν αποτελεί μια ουσία ή ύλη που θα υπήρχε σφαιρικά, μαζικά ή σε διάχυτη κατάσταση, συγκεντρωμένη ή διανεμημένη. Εξουσία υπάρχει μόνο όταν ασκείται από «κάποιους» πάνω σε «άλλους», πάντα **ως ενεργεία**, ακόμη και αν εγγράφεται σε πεδία δράσης και δυνατοτήτων που στηρίζονται σε μόνιμες δομές.

Η εξουσία είναι μια δράση πάνω στη δράση, πάνω σε ενδεχόμενες ή πραγματικές δράσεις, μελλοντικές ή παρούσες (Foucault, 1991α: 91-3). Η άσκηση της εξουσίας είναι ένας τρόπος για τους μεν να δομήσουν το πεδίο δυνατής δράσης των δε, δηλαδή να καθορίσουν τη δομή των δυνατοτήτων, των ευκαιριών και των περιορισμών μέσα στο οποίο μπορεί να κινηθεί η δράση των εξουσιαζόμενων (Foucault, 1991α: 95).

Η φουκωική θεώρηση της εξουσίας ως σχέσης που περιέχει τρόπους δράσης πάνω σε δράσεις και τον καθορισμό του πεδίου των δυνατοτήτων συνεπάγεται ότι οι σχέσεις εξουσίας είναι βαθιά ριζωμένες σε κάθε κοινωνικό σχηματισμό και δεν συνιστούν απλώς μια συμπληρωματική δομή την οποία θα μπορούσαμε να εξαλείψουμε ριζικά.

Εξουσία, αγωνιστική ελευθερία, κυριαρχία, αντίσταση

Η εξουσία δεν είναι αρνητική αλλά παραγωγική. Παράγει δράση και αντίδραση, κυριαρχία και αντίσταση. Η εξουσία ασκείται μόνο από “ελεύθερα υποκείμενα” πάνω σε «ελεύθερα υποκείμενα» και στον βαθμό που είναι «ελεύθερα». Αυτά είναι ατομικά ή συλλογικά υποκείμενα –φορείς δράσης- που έχουν μπροστά τους ένα πεδίο δυνατοτήτων στο οποίο μπορούν να λάβουν χώρα πολλές επιλογές, πολλές αντιδράσεις και ποικίλοι τρόποι συμπεριφοράς. Δεν υπάρχει εξουσία χωρίς ελευθερία.

Οι κοινωνικές σχέσεις είναι πάντα σχέσεις εξουσίας που θα μπορούσαν να μετεξελιχθούν σε σχέσεις κυριαρχίας. Η ελευθερία εξαλείφεται όταν η εξουσία γίνεται κυριαρχία. Στις καταστάσεις κυριαρχίας, οι σχέσεις εξουσίας δεν επιτρέπουν κινητικότητα, ανατροπές και μεταβολές με οικονομικά, πολιτικά ή στρατιωτικά μέσα. Οι καταστάσεις κυριαρχίας είναι σχέσεις εξουσίας που έχουν ακινητοποιηθεί και παγιωθεί, ώστε να είναι διαρκώς ασύμμετρες και να μην αφήνουν παρά ένα εξαιρετικά στενό περιθώριο ελευθερίας ή κανένα περιθώριο (Foucault, 1984a: 283).

Ελευθερία για τον Foucault σημαίνει μια ηθική μόνιμης αντίστασης στην υπαρκτή κυριαρχία ή στην πιθανότητα επανόδου της και μια διαρκής διεύρυνση των ορίων του παρόντος, χωρίς πέρας και τέλος. Η ελευθερία είναι ένας αέναος αγώνας, μια διαρκής εργασία πάνω στα όρια του παρόντος η οποία προσβλέπει στη διαστολή ή στην άρση τους στο μέτρο του δυνατού.

Ιστορία της εξουσίας και υποκειμενικοποίηση

Ο Φουκώ ισχυρίζεται ότι αυτό που τελικά παρήγαγε ήταν μια ιστορία της εξουσίας:

"Αν κοιτάξω σήμερα το παρελθόν μου, θυμάμαι ότι πίστευα ότι δούλευα ουσιαστικά πάνω σε μια "γενεαλογική" ιστορία της γνώσης. Αλλά η πραγματική κινητήρια δύναμη ήταν στην πραγματικότητα αυτό το πρόβλημα της εξουσίας. Τελικά δεν είχα κάνει τίποτε άλλο από το να προσπαθήσω να ανιχνεύσω τον τρόπο με τον οποίο ορισμένοι θεσμοί, στο όνομα της "λογικής" ή της "κανονικότητας", είχαν καταλήξει να ασκούν την εξουσία τους σε ομάδες ατόμων, σε σχέση με καθιερωμένους τρόπους συμπεριφοράς, ύπαρξης, δράσης ή ομιλίας, χαρακτηρίζοντάς τα ως ανωμαλίες, τρέλα κ.λπ. Στο τέλος, είχα παράξει μόνο μια ιστορία της εξουσίας".

Φουκώ, Σημειώσεις στον Μαρξ

Έτσι, ο Φουκώ ισχυρίζεται ότι ο στόχος του ήταν τελικά να γράψει "μια ιστορία του παρόντος" ή, με άλλα λόγια, μια κριτική της ιστορικής μας εποχής από τη φιλοσοφική σκοπιά του τρόπου με τον οποίο οι άνθρωποι γίνονται υποκείμενα σε όλη τη διάρκεια της σύγχρονης ιστορίας. Και, γι' αυτόν, αυτό είναι βασικά μια διαδικασία εξουσίας. Τι είναι όμως η εξουσία κατά τον Φουκώ;

Τρεις τύποι εξουσίας στη νεωτερικότητα

Πέρα από την κεντρική εξουσία του κράτους (μονάρχη και της δημοκρατίας), ο Φουκώ εντοπίζει και άλλους τρεις τύπους αποκεντρωμένης ή παραλληλεπίδης εξουσίας στην πρώιμη και ύστερη νεωτερικότητα:

- την πειθαρχική εξουσία > νόμος, ποινικό δίκαιο, φυλακή, σχολείο, στρατώνας
- τη βιο-εξουσία > επιστήμες υγείας, νοσοκομείο, ψυχιατρείο
- την κυβερνολογική > επιμέλεια εαυτού, ηθική, παρρησία

Κιουπκιολής, Φιλοσοφίες της Ελευθερίας

Η πειθαρχική εξουσία

Από τον Ντεκάρτ μέχρι τον Χούσερλ και από τη μοναρχία του Μεσαίωνα μέχρι το δημοκρατικό κράτος της νεωτερικότητας, η εξουσία, υποστηρίζει ο Φουκώ, έχει πάρει τη μορφή του Υποκειμένου είτε στον φιλοσοφικό είτε στον νομικό-πολιτικό του τύπο.

Στο *Επιτήρηση και Τιμωρία*, ο Φουκώ περιγράφει πώς η ανάδυση της αστικής τάξης τον 18ο αιώνα, σε συνδυασμό με την ταυτόχρονη ανάπτυξη των κοινωνικών επιστημών, γέννησε **μια πειθαρχική εξουσία**, η οποία στόχευε στην κανονικοποίηση της διαφοράς που ενυπάρχει στην ανθρώπινη πολλαπλότητα μέσω μιας δήθεν επιστημονικής ταξινόμησης του σώματος στο χώρο και στο χρόνο. Η σωφρονιστική μεταρρύθμιση έγινε ο κεντρικός άξονας της πειθαρχικής εξουσίας, έτσι όπως η τελευταία εφαρμόστηκε στη φυλακή, στο εργοστάσιο, στο σχολείο, στο νοσοκομείο και στους στρατώνες.

"Η συνεχής ποινικοποίηση που διατρέχει όλα τα σημεία και εποπτεύει κάθε στιγμή στα πειθαρχικά ιδρύματα συγκρίνει, διαφοροποιεί, ιεραρχεί, ομογενοποιεί, αποκλείει. Εν ολίγοις, κανονικοποιεί".

Φουκώ, Επιτήρηση και Τιμωρία

Η ιδανική μορφή αυτής της εξουσίας θα ήταν το Πανοπτικόν του Μπένθαμ, δηλαδή ένα αρχιτεκτονικό μοντέλο επιτήρησης, που αποσκοπεί στην αυτόματη λειτουργία της εξουσίας μέσω της δημιουργίας του εαυτού.

Βιοεξουσία

Στην *Ιστορία της Σεξουαλικότητας* ο Φουκώ περιγράφει πώς η πειθαρχική εξουσία μετατρέπεται σε βιοεξουσία τον δέκατο ένατο αιώνα. Η εξουσία επεκτείνεται πλέον από **την κανονικοποίηση** του ατομικού σώματος στην κανονικοποίηση του πληθυσμού. Η κρίσιμη μεταβλητή της εξουσίας είναι πλέον η σεξουαλικότητα. Το σεξ γίνεται αντικείμενο επιστημονικής έρευνας που διεξάγεται από προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας, τα οποία διασυνδέουν την εξουσία, τη γνώση, την αλήθεια και την απόλαυση. Ο επιστημονικός λόγος για το σεξ παράγει πλέον ένα ολόκληρο πειθαρχικό πλέγμα στο όνομα της δημόσιας υγιεινής. Η κανονικοποίηση συνίσταται στην παθολογικοποίηση του σεξ και την επακόλουθη εξάλειψη της αιμομιξίας και άλλων διαστροφών, τη ρύθμιση της πορνείας, τη θεραπεία των αφροδισίων νοσημάτων, τον έλεγχο των γεννήσεων και των θανάτων, του προσδόκιμου ζωής, της γονιμότητας και της υγείας γενικότερα.

Η βιοεξουσία δεν αποσκοπεί αποκλειστικά στην κατασκευή μιας οικονομικά χρήσιμης και πολιτικά συντηρητικής σεξουαλικότητας, αλλά, πρωτίστως, στην επιστημονική εξέταση της σεξουαλικότητας καθεαυτής.

"Το πρωταρχικό μέλημα δεν ήταν η καταστολή του φύλου των τάξεων που θα εκμεταλλεύονταν, αλλά το σώμα, η ευρωστία, η μακροζωία, η τεκνοποίηση και η καταγωγή των τάξεων που 'κυβερνούσαν'".

Φουκώ, Ιστορία της Σεξουαλικότητας

Η βιο-εξουσία ορίζεται από τον Φουκώ ως μια ολοένα αυξανόμενη “καθυπόταξη σωμάτων και...έλεγχος των πληθυσμών” προς χάριν της επίτευξης μεγαλύτερης χρησιμότητας, αποτελεσματικότητας και παραγωγικότητας.

Βιοπολιτική και πειθαρχική εξουσία

Η βιοπολιτική καταγίνεται με τον πληθυσμό ως πολιτικό και βιολογικό πρόβλημα, ενώ οι πειθαρχίες εστιάζουν στα άτομα και στα σώματά τους. Στους μηχανισμούς της βιοπολιτικής συγκαταλέγονται οι προβλέψεις, οι στατιστικές εκτιμήσεις και γενικά μέτρα για τη διαχείριση αυτών των φαινομένων, π.χ. για την αύξηση της γεννητικότητας. Η βιοπολιτική χρησιμοποιεί ρυθμιστικούς μηχανισμούς για την εξασφάλιση ισορροπιών και τη διατήρηση μέσων όρων, και επιστρατεύει μηχανισμούς ασφαλείας ώστε να βελτιστοποιήσει διάφορες καταστάσεις της ζωής -λ.χ. ένα σύστημα ασφαλίσεων υγείας, συντάξεων και κανόνων υγιεινής. Δεν δουλεύει στο επίπεδο του ατομικού σώματος, αλλά δρα έτσι ώστε να διαμορφώσει γενικές συνθήκες εξισορρόπησης και κανονικότητας. Δεν αποσκοπεί στην πειθάρχηση, αλλά στη ρύθμιση (regularization) των βιολογικών διαδικασιών του είδους. Η βιοπολιτική εξουσία δημιουργεί ζωή και αφήνει ορισμένους να πεθάνουν. Προσπαθεί να ελέγξει την πιθανότητα τυχαίων συμβάντων που ενδέχεται να λάβουν χώρα σε μια μάζα ζωντανών ανθρώπων, επιδιώκει να προβλέψει την πιθανότητά τους ή να αντισταθμίσει τις συνέπειές τους. Επιζητεί μια γενική ισορροπία η οποία προστατεύει την ασφάλεια του συνόλου και μετέρχεται τεχνολογίες ασφαλείας και ρύθμισης γενικών βιολογικών διαδικασιών σε αντίθεση με την πειθαρχική τεχνολογία η οποία εκγυμνάζει τις ικανότητες ατομικών σωμάτων. Η πειθαρχική εξουσία καθιερώνεται πρώτη (17ος-18ος), ενώ η βιοεξουσία θεσπίζεται στα τέλη του δέκατου όγδοου αιώνα.

Βιοπολιτική και ρατσισμός

Η βιοεξουσία λειτουργεί μέσω της παλιάς κυρίαρχης εξουσίας στηριζόμενη στους μηχανισμούς και στην καθιέρωση του ρατσισμού. Ο θάνατος στο σύστημα της βιοεξουσίας επιτρέπεται μόνο αν συντελεί στην εξάλειψη της βιολογικής απειλής και στη βελτίωση του είδους ή της φυλής. Σε μια κανονικοποιητική κοινωνία, η φυλή ή ο ρατσισμός είναι η προϋπόθεση για την αποδοχή του φόνου. Κι αν, αντιστρόφως, μια εξουσία κυριαρχίας, η οποία ασκεί το δικαίωμα ζωής και θανάτου, θέλει να εργαστεί με τα εργαλεία της κανονικοποίησης πρέπει ομοίως να γίνει ρατσιστική. Η θανάτωση εν προκειμένω δεν αναφέρεται μόνον στον φόνο αλλά και σε κάθε μορφή έμμεσου φόνου: το να εκθέτεις κάποιον στον θάνατο, να αυξάνεις τον κίνδυνο θανάτου για ορισμένους ή απλά να επιφέρεις τον πολιτικό θάνατο, την απόρριψη, τον εξοβελισμό και αποκλεισμό. Από τον δέκατο ένατο αιώνα και μετά ο πόλεμος θα εκληφθεί όχι μόνο ως ένας τρόπος βελτίωσης της φυλής με την εξάλειψη των εχθρών της αλλά και ως ένας τρόπος αναγέννησης της φυλής. Τα πιο φονικά κράτη είναι τα πιο ρατσιστικά (Foucault, 2003: 254-263).

Οι δύο μορφολογίες της εξουσίας –πειθαρχική και βιοεξουσία- εκτείνονται σε όλα τα πεδία του κοινωνικού ιστού, αλλά συγκλίνουν και τέμνονται σε μια σύνθετη πλοκή που γίνεται κύριος μηχανισμός της κρατικής εξουσίας και ασκείται τόσο στο σύνολο της κοινότητας όσο και σε κάθε άτομο χωριστά, όντας ταυτόχρονα «ολιστικός» -αφορά τον πληθυσμό- και «εξατομικευτικός» (Foucault, 1991α: 82-86). Το περίπλοκο τούτο μόρφωμα επικεντρώνεται στο κράτος, αλλά εξακτινίζεται σε ένα πλήθος εξουσιαστικών θεσμών, στην ιατρική, στην οικογένεια, στην εργασία, κλπ.

Ρατσισμός, αποικιοκρατία, ναζισμός, σοσιαλισμός

Στο *Για την Υπεράσπιση της Κοινωνίας*, ο Φουκώ περιγράφει πώς η βιοεξουσία συνδυάζει τη φιλελεύθερη κυβερνητική λογική με έναν κρατικό ρατσισμό, επεκτεινόμενη έτσι σε μια παγκόσμια αγορά με τη μορφή μιας ευρωπαϊκής αποικιοκρατίας που κορυφώνεται με τους παγκόσμιους πολέμους του ναζιστικού κράτους.

Σε αντίθεση τόσο με τη φιλελεύθερη αποικιοκρατία όσο και με τον φασισμό, η βιοεξουσία του σοσιαλιστικού κράτους λειτουργεί με έναν αντίστροφο ρατσιστικό τρόπο εξαλείφοντας τους εχθρούς της τάξης. Ενώ το ναζιστικό κράτος σκότωνε στο όνομα της φυλής, το σοσιαλιστικό κράτος σκότωνε στο όνομα της τάξης. Επομένως, ο ναζισμός και ο σοσιαλισμός είναι τα δύο άκρα της βιοεξουσίας στον 21ο αιώνα.

Η βιοεξουσία είναι ένα νέο είδος εξουσίας που συνοδεύει την άνοδο της αστικής τάξης και του αντίστοιχου καπιταλισμού στα τέλη του 18ου αιώνα. Όπως το θέτουν οι Dreyfus και Rabinow: "Η βιο-εξουσία είναι η αυξανόμενη πειθάρχηση σε όλα τα πεδία υπό το πρόσχημα της βελτίωσης της ευημερίας του ατόμου και του πληθυσμού".

Ο κύριος άξονας της βιοεξουσίας είναι η νόρμα που επιβάλλεται στην τρέλα, στην εγκληματικότητα, στην εκπαίδευση και στη σεξουαλικότητα. Η νόρμα αποτυπώνεται στο ατομικό σώμα και στον πληθυσμό μέσω της κατασκευής του Υποκειμένου από τις κοινωνικές επιστήμες και τους αντίστοιχους θεσμούς του νοσοκομείου, της φυλακής, του εργαστηρίου, του σχολείου και του στραώνα.

Βιοεξουσία, υποκείμενο και μεταμοντερνισμός

Κόντρα στη βιοεξουσία που αναπτύσσεται με όρους ενός ατομικού ή συλλογικού Υποκειμένου, το οποίο ενσαρκώνεται στη θεσμοθέτηση του νεώτερου Κράτους, η περιγραφή της εξουσίας από τον ίδιο τον Φουκώ μπορεί να τοποθετηθεί εντός και πέρα από τη μεταμοντέρνα κριτική της νεωτερικότητας, του ορθολογισμού και του ανθρωπισμού.

Ο Φουκώ απορρίπτει την ιδέα ότι υπάρχει μια τελεολογική πρόοδος της ιστορίας, με επίκεντρο ένα υπερβατικό Υποκείμενο ή μια συνείδηση - συλλογική ή μη - που αντανακλά έναν Παγκόσμιο Λόγο. Για να κατανοήσουμε την εξουσία πρέπει να εγκαταλείψουμε την πεποίθηση ότι κάτω από την επιφάνεια της τύχης βρίσκεται μια *a priori* ορθολογικότητα που περιστρέφεται γύρω από την ουσία του "σωστού" και του "καλού", η οποία αποκρυσταλλώνεται σε ένα νομικό-πολιτικό ή φιλοσοφικό Υποκείμενο (Πλάτων, Αριστοτέλης).

Πρέπει να εγκαταλείψουμε την έννοια του καρτεσιανού Υποκειμένου που διαπερνά τη σύγχρονη φιλοσοφία, από το συστατικό Υποκείμενο του Καντ μέχρι το φαινομενολογικό Υποκείμενο του Χούσερλ, όπου η εξουσία ταυτίζεται με τον άνθρωπο που γίνεται υποκείμενο και αντικείμενο της γνώσης.

Πρέπει επίσης να εγκαταλείψουμε το ατομικό Υποκείμενο του αγγλικού εμπειρισμού (Χομπς, Λοκ, Χιουμ) ή το συλλογικό Υποκείμενο του Χέγκελ και του Μαρξ, όπου η εξουσία θεωρείται ως υποκειμενική βούληση ή ως συλλογικό δικαίωμα αντίστοιχα, που αντιπροσωπεύεται από έναν κρατικό μηχανισμό.

Τι δεν είναι η εξουσία;

Η εξουσία δεν παράγεται από τον αφέντη που λέει την αλήθεια και λογοκρίνει τον σκλάβο (Χέγκελ) και τον εργάτη (Μαρξ), που οριοθετεί και απαγορεύει για χάρη της οικογένειας (Φρόιντ, Ράιχ). Η εξουσία δεν συλλαμβάνεται με τη μορφή ενός μεγάλου απόλυτου Υποκειμένου, το οποίο εκφέρει το απαγορευτικό: η Κυριαρχία του Πατέρα, ο μονάρχης ή η γενική βούληση, η οποία εφαρμόζεται στη βάση της παραίτησης από τα φυσικά δικαιώματα, ενός Κοινωνικού Συμβολαίου ή της αγάπης προς τον αφέντη.

Η εξουσία δεν είναι απλώς μια λειτουργία του κράτους και του νόμου. Η εξουσία δεν λειτουργεί απλώς με όρους ταμπού, σιωπής και λογοκρισίας ή με όρους απαγόρευσης και καταστολής, όπως υποτίθεται ότι συμβαίνει με τη σεξουαλικότητα και την εγκληματικότητα αντίστοιχα. Ενώ είναι αλήθεια ότι το κράτος ήταν κατά καιρούς ο ουσιαστικός φορέας των πειθαρχικών μηχανισμών, η εξουσία δεν επικεντρώνεται σε έναν κρατικό μηχανισμό και τους θεσμούς του. Το κράτος δεν μπορεί να καταλάβει όλο το πεδίο των πραγματικών δικτύων εξουσίας που επενδύουν το σώμα, τη σεξουαλικότητα, την οικογένεια, τις σχέσεις παραγωγής κ.ο.κ.

Η εξουσία δεν αντιπροσωπεύει μια εμπορευματική αξία ή τις σχέσεις παραγωγής, όπως υπονοεί η οικονομιστική εννοιολόγηση του φιλελευθερισμού και του μαρξισμού.

Εξουσία και αντίσταση

Σε αντίθεση με παραδοσιακές αντιλήψεις για την εξουσία, ο Φουκώ αναπτύσσει στο πρώιμο έργο του μια σπινοζική-νιτσειική εκδοχή της εξουσίας, σύμφωνα με την οποία η ιστορία είναι μια άενη πάλη τακτικών κυριαρχίας- μια μήτρα αντιμαχόμενων θελήσεων για εξουσία, αλήθεια και γνώση, η συνεχής τριβή της οποίας διεισδύει ξανά και ξανά στο κοινωνικό σώμα με τη μορφή μιας χαοτικής τάξης.

Ο Φουκώ αντιλαμβάνεται την εξουσία ως μια παγκόσμια στρατηγική που χρησιμοποιεί τοπικές τακτικές κυριαρχίας στη βάση μιας αδυσώπητης πάλης ανώνυμων δρώντων. Η εξουσία, ωστόσο, δεν είναι η κυριαρχία ενός ατόμου πάνω σε ένα άλλο, μιας ομάδας πάνω σε μια άλλη, μιας τάξης πάνω σε μια άλλη- δεν είναι μια ιδιότητα που κατέχουν κάποιοι με τους άλλους να υπόκεινται σε αυτήν.

Η εξουσία "έρχεται από τα κάτω". Είναι σκόπιμη και παραγωγική, αλλά απρόσωπη και μη υποκειμενική στο βαθμό που εκφράζει μια ποικιλία ανώνυμων σκοπών και στόχων. Η εξουσία είναι σχεσιακή, αποκεντρωμένη, πολυκατευθυνόμενη και κινητή. Αλλά η εξουσία είναι επίσης μεταβατική. Η εξουσία συνοδεύεται πάντα από αντίσταση. Η εξουσία παράγει αντίσταση ως αντι-εξουσία, με αποτέλεσμα έναν αδυσώπητο αγώνα ανώνυμων σωμάτων, επιθυμιών, σκέψεων, δυνάμεων, ενεργειών κ.ο.κ.

"Ακριβώς όπως το δίκτυο των σχέσεων εξουσίας καταλήγει να σχηματίζει έναν πυκνό ιστό που διέρχεται μέσα από μηχανισμούς και θεσμούς, χωρίς να εντοπίζεται ακριβώς σε αυτούς, έτσι και το σμήνος των σημείων αντίστασης διαπερνά τις κοινωνικές διαστρωματώσεις και τις ατομικές ενότητες".

Φουκώ, Ιστορία της Σεξουαλικότητας

Η εξουσία δεν είναι μια a priori θεμελιώδης ουσία της φύσης και της ιστορίας- δεν είναι μια ουσία με εσωτερική ορθολογικότητα- δεν είναι κάτι θετικό ή αρνητικό, "καλό" ή "κακό". Η εξουσία είναι πολυπολική.

Για να κατανοήσουμε τις σχέσεις εξουσίας πρέπει να εξετάσουμε τον ανταγωνισμό των στρατηγικών, όπως αυτός αναπτύσσεται για παράδειγμα στην πολλαπλή εννοιολόγηση, στους πολλαπλούς λόγους (discourses) περί λογικής και παραφροσύνης, νομιμότητας και παρανομίας, ηθικής και ανηθικότητας, κανονικότητας και ανωμαλίας κ.λπ.

Κυβερνολογική

Στο ύστερο έργο του, μετά τη διερεύνηση των λόγων, των τεχνικών της εξουσίας, και του πλέγματος γνώση-εξουσία, το ενδιαφέρον του Foucault στρέφεται στην αναζήτηση τύπων υποκειμενικότητας, στάσεων προς τον εαυτό μας, τρόπων διαμόρφωσης του εαυτού μας και πρακτικών συγκρότησης ταυτότητας που θα μας απελευθερώνουν κατά το δυνατό από αυτά ακριβώς τα συστήματα της νεωτερικής εξουσίας, η οποία διαπλάθει υποκείμενα μέσα από διαδικασίες κοινωνικής υποταγής, εξωτερικού ελέγχου και ατομικού εγκλωβισμού σε δεδομένους κανόνες και ετεροπροσδιορισμένες ταυτότητες. Το ζήτημα του υποκειμένου γίνεται το ζήτημα της ελευθερίας.

Κιουπκιολής, Φιλοσοφίες της Ελευθερίας

Εξουσία, κυβερνησιμότητα και αγωνιστική ελευθερία

Ο Φουκώ επέμενε στα πρώτα του γραπτά (αρχές της δεκαετίας του 1970) στην ανάλυση της εξουσίας με όρους τεχνικών κυριαρχίας. Στα τέλη της δεκαετίας του 1970 μετατοπίζεται από την αντίληψή του για την εξουσία ως κυριαρχία στην αντίληψη της εξουσίας ως κυβερνησιμότητας, η οποία σημαίνει έναν τρόπο δράσης πάνω σε άλλες δράσεις.

"Το να κυβερνάς, με αυτή την έννοια, σημαίνει να δομείς το πιθανό πεδίο δράσης των άλλων ", *Foucault, Power and the Subject*

Η προϋπόθεση και το μόνιμο στήριγμα της κυβερνησιμότητας είναι η ελευθερία ή, με άλλα λόγια, ο αγωνισμός.

"Αντί να μιλάμε για μια ουσιαστική ελευθερία, θα ήταν καλύτερα να μιλάμε για έναν "αγωνισμό" - για μια σχέση που είναι ταυτόχρονα αμοιβαία υποκίνηση και πάλη, λιγότερο για μια πρόσωπο με πρόσωπο αντιπαράθεση που παραλύει και τις δύο πλευρές παρά για μια μόνιμη πρόκληση", *Foucault, Power and the Subject*

Η κυριαρχία και η κυβερνησιμότητα είναι δύο τύποι εξουσίας που τοποθετούνται σε μια κλίμακα εξουσίας και αντίστασης > Η εξουσία ως ένα ανοικτό παιχνίδι στρατηγικής.

Η επιστροφή του Υποκειμένου και η διαλεκτική της κυριαρχίας και της αντίστασης

Η έννοια της εξουσίας ως κυβερνησιμότητας θα συμπληρωθεί στο έργο του Φουκώ από την "επιστροφή του Υποκειμένου" τη δεκαετία του 1980. Ο ίδιος υποστηρίζει ότι "το αντικείμενό του ήταν να δημιουργήσει μια ιστορία των διαφορετικών τρόπων με τους οποίους, στον πολιτισμό μας, τα ανθρώπινα όντα καθίστανται υποκείμενα".

Στα τελευταία γραπτά του ο Φουκώ προσφέρει μια αντίληψη της υποκειμενικότητας, η οποία μπορεί να μεσολαβήσει μεταξύ της υποταγής του υποκειμένου στη λογική μιας πειθαρχικής εξουσίας που διαπερνά τα πάντα, και μιας απελευθερωτικής προοπτικής στο πλαίσιο της διαλεκτικής της κυριαρχίας και της αντίστασης που συνεπάγεται η θεώρηση της εξουσίας ως κυβερνησιμότητας.

Η κυριαρχία αναφέρεται σε σχετικά δεδομένα συστήματα ελέγχου, τα οποία παρέχουν ελάχιστους βαθμούς ελευθερίας στα υποκείμενα, περιορίζοντάς τα σε στατικές θέσεις μέσα σε μια κοινωνική δομή. Αντιθέτως, η εξουσία ως κυβερνησιμότητα προϋποθέτει μια αποδυνάμωση της κυριαρχίας, καθώς και την εμφάνιση δυνατοτήτων οι οποίες δεν ήταν προφανείς στην υπάρχουσα κυριαρχική δομή. Η εξουσία ως κυβερνησιμότητα παρέχει βαθμούς ελευθερίας στους κοινωνικούς δρώντες να προβάλλουν στρατηγικές αντίστασης στις υπάρχουσες δομές κυριαρχίας. Κάθε κυριαρχία συνεπάγεται αναπόφευκτα και μια μορφή αντίστασης.

Υποκείμενο, επιμέλεια εαυτού, ηθική και παρρησία

Ο Φουκώ μιλάει πλέον για την εξουσία με όρους επιμέλειας εαυτού. Η εξουσία ως κυβερνητική ενσωματώνει και την αυτοκυβέρνηση στη σχέση του εαυτού με τον εαυτό του και με τους άλλους. Αλλά τι είναι ο εαυτός; Ο εαυτός δημιουργεί τον εαυτό του ως υποκείμενο στη βάση του σώματος. Η ίδια η δημιουργία του εαυτού είναι μια σχέση εξουσίας που ενσωματώνεται στην όλη διαδικασία της υποκειμενοποίησης, δηλαδή στη δημιουργία του υποκειμένου μέσα στο σύστημα των κοινωνικών δικτύων. Το υποκείμενο ως τέτοιο προηγείται της δημιουργίας του ατόμου, το οποίο είναι ένα πλασματικό άτομο μιας "ιδεολογικής" αναπαράστασης της κοινωνίας, κατασκευασμένο από τις τεχνολογίες της εξουσίας που ο Φουκώ προσδιορίζει ως πειθαρχίες.

"Υπάρχουν δύο έννοιες της λέξης 'υποκείμενο': υποκείμενο σε κάποιον άλλον μέσω του ελέγχου και της εξάρτησης- και υποκείμενο στη δική του ταυτότητα μέσω της συνείδησης της αυτογνωσίας. Και οι δύο σημασίες υποδηλώνουν μια μορφή εξουσίας που υποτάσσει και καθιστά υποτελή".

Foucault, Power and the Subject

Προς επίρρωση της δεύτερης έννοιας, ο Φουκώ ορίζει την Ηθική ως τη συνειδητή πρακτική της ελευθερίας μέσω της αλήθειας που απορρέει από την κεκτημένη γνώση. Η Παρρησία γίνεται τότε η εξουσία του λόγου με την οποία μιλά κανείς ανοιχτά και αληθινά για τις απόψεις και τις ιδέες του.

Εξουσία, κανονιστικότητα και αντίσταση

Ο Φουκώ δεν αποκαλύπτει συχνά τις κανονιστικές του προτιμήσεις. Στην *Ιστορία της Σεξουαλικότητας* υπαινίσσεται μια διαφορετική οικονομία των σωμάτων και των απολαύσεων για την οποία μπορούμε να βρούμε στα μεταγενέστερα γραπτά του μερικές νύξεις που περιστρέφονται γύρω από την ανατροφοδότηση της εξουσίας και της αντίστασης. Ο Φουκώ θεωρεί την αντίσταση ως καταλύτη τόσο για την ανάλυση όσο και για την εισαγωγή μιας νέας οικονομίας των σχέσεων εξουσίας. Η αντίσταση εκδηλώνεται στη βάση διαφορετικών αγώνων που ενεργοποιούνται στο σύστημα των κοινωνικών δικτύων.

"Γενικά, μπορούμε να πούμε ότι υπάρχουν τρεις τύποι αγώνων: είτε ενάντια σε μορφές κυριαρχίας (εθνοτικές, κοινωνικές και θρησκευτικές)- ενάντια σε μορφές εκμετάλλευσης που διαχωρίζουν τα άτομα από αυτό που παράγουν- είτε ενάντια σε αυτό που δένει το άτομο με τον εαυτό του και το υποτάσσει στους άλλους με αυτόν τον τρόπο (αγώνες ενάντια στην υποταγή, ενάντια σε μορφές υποκειμενικότητας και υποταγής)".

Φουκώ, Ηθική, Γνώση και Αλήθεια

Ο κύριος πυρήνας αυτών των αγώνων είναι το δικαίωμα του ατόμου να είναι διαφορετικό ενάντια σε κάθε είδους "κανονικοποίηση". Ο Φουκώ υποστηρίζει ότι πρέπει να εξεγερθούμε ενάντια σε όλες τις μορφές εξουσίας (είτε πρόκειται για τις πολυεθνικές οικονομίες είτε για τα γραφειοκρατικά κράτη) δημιουργώντας νέες μορφές υποκειμενικότητας. Δεν αποκλείει καμία αντίσταση με όρους μεταρρύθμισης ή επανάστασης, αρκεί να μπορούμε να ξεφύγουμε από το δίλημμα του να είμαστε είτε υπέρ είτε κατά.

Πέραν του ρεφορμισμού και της επανάστασης

Ο Φουκώ υποστηρίζει ρητά ότι πρέπει να απορρίψουμε τόσο τον ρεφορμιστικό όσο και τον επαναστατικό εκβιασμό, σύμφωνα με τον οποίο πρέπει να προσφέρουμε είτε μια καλύτερη λύση είτε μια εσχατολογική στάση προκειμένου να ασκήσουμε κριτική στο παρόν. Σε αντίθεση με τα ενοποιημένα επαναστατικά κινήματα που στηρίζονται σε ολοκληρωτικές θεωρίες, τάσσεται υπέρ μιας πολλαπλότητας αντιστάσεων που αναπτύσσονται με τη μορφή κινήματων και αποκεντρωμένων αγώνων.

"Απελευθερώστε την πολιτική δράση από κάθε ενιαία και ολοκληρωτική παράνοια. Αναπτύξτε τη δράση, τη σκέψη και τις επιθυμίες με πολλαπλασιασμό, αντιπαράθεση και αποσύνδεση και όχι με υποδιαίρεση και πυραμιδική ιεράρχηση", *Foucault, Preface in Anti-Oedipus*

"Είναι πιθανό το πρόχειρο περίγραμμα της μελλοντικής κοινωνίας να παρέχεται από τις πρόσφατες εμπειρίες με τα ναρκωτικά, το σεξ και τις κομμούνες, άλλες μορφές συνείδησης και άλλες μορφές ατομικότητας. Αν ο επιστημονικός σοσιαλισμός προέκυψε από τις ουτοπίες του δέκατου ένατου αιώνα, είναι πιθανό ότι μια πραγματική κοινωνικοποίηση θα προκύψει στον εικοστό αιώνα από τις εμπειρίες", *Foucault, Language, Counter-Memory, Practice: Selected Essays and Interviews*

Η ελευθερία λοιπόν, ως αποτέλεσμα και προϋπόθεση της εξουσίας, στοχεύει στη διεύρυνση των δυνατοτήτων αυτοδιάθεσης. Υπό αυτή την έννοια, είναι βάσιμη η παρατήρηση των Steven Best και Douglas Kellner ότι ίσως το θεμελιώδες καθοδηγητικό κίνητρο του έργου του Φουκώ είναι ο σεβασμός των διαφορών.

Προβληματοποίηση

Ο Foucault προτιμά να προσεγγίζει την πολιτική ετερόδοξα, με τους όρους της ηθικής και της «προβληματοποίησης». Εκφράζει τις επιφυλάξεις του για την καθιερωμένη έννοια της πολιτικής, η οποία αναφέρεται σε μια προδιαμορφωμένη, ιδιαίτερη πολιτική σκοπιά και επιδιώκει ένα καθορισμένο πολιτικό σχέδιο. Δεν προτείνει μια συνολική θεωρία, ούτε συνολικές πολιτικές λύσεις, τις οποίες θεωρεί ταυτόχρονα αφηρημένες και περιοριστικές. Ο Foucault προτιμούσε να «ανοίγει προβλήματα» τα οποία είναι συγκεκριμένα αλλά και γενικά καθώς διατρέχουν διαφορετικά κοινωνικά πεδία, προβλήματα που έχουν σχηματιστεί από την ιστορία και τη σχηματίζουν, όπως η σεξουαλικότητα, η σχέση ανάμεσα στην υγεία και την αρρώστια, κ.ο.κ. (Foucault, 1983b: 375-377).

Θίγει έτσι τα πολιτικά θέματα με τη λογική της «προβληματοποίησης». Αυτή, αφενός, ανασκοπεί ιστορικά τους τρόπους με τους οποίους επιμέρους πεδία της ανθρώπινης εμπειρίας, όπως η σεξουαλικότητα, η τρέλα και η εγκληματικότητα, αναδείχθηκαν σε προβλήματα και αντιμετωπίστηκαν με συγκεκριμένες ιστορικές «λύσεις» και, αφετέρου, θέτει ερωτήματα και ασκεί κριτική στην πολιτική από τη σκοπιά αυτών των προβλημάτων, αλλά αρνείται ότι η πολιτική μπορεί να δώσει πλήρεις και οριστικές απαντήσεις στα σχετικά ερωτήματα.

Ηθική της ελευθερίας

Η κατά Foucault κριτική και οριακή στάση, η οποία πρέπει να διαπνέει το «ήθος της νεωτερικότητας» για να το καθιστά μια **ηθική της ελευθερίας**, φέρει τρία ειδικότερα θετικά γνωρίσματα: είναι **αρχαιολογική, γενεαλογική και πειραματική**. Η αρχαιολογική και γενεαλογική κριτική δεν επιδιώκει την ανακάλυψη δομών με καθολική αξία, αλλά εξερευνά τα γεγονότα και τις διαδικασίες που μας έχουν συγκροτήσει ιστορικά ως υποκείμενα πράξης, σκέψης και λόγου. Στην αρχαιολογική της διάσταση, εξετάζει **τους σχηματισμούς του λόγου που αρθρώνουν αυτό που σκεπτόμαστε, λέμε και πράττουμε ως μια πολλαπλότητα ιστορικών γεγονότων**. Ως γενεαλογική, φωτίζει **την ενδεχομενικότητα (τον μη αναγκαίο, ιστορικά «τυχαίο» χαρακτήρα) των σχηματισμών γνώσης και εξουσίας** που μορφοποιούν το είναι, την πράξη και τη σκέψη μας, και αναδεικνύει τη δυνατότητα «να μην είμαστε, πράττουμε ή σκεπτόμαστε πλέον αυτό που είμαστε, πράττουμε ή σκεπτόμαστε».

Η πειραματική διάσταση του ανωτέρω κριτικού ήθους της ελευθερίας προχωρά την «εργασία στα όρια του εαυτού μας» πέρα από την ιστορική έρευνα και καταπιάνεται άμεσα με τη σύγχρονη πραγματικότητα, με στόχο να ξεχωρίσει σημεία όπου **ο μετασχηματισμός είναι δυνατός και επιθυμητός**. Επιδιώκει επίσης να προσδιορίσει τη συγκεκριμένη μορφή που θα πρέπει να λάβει ο μετασχηματισμός.

Κιουπκιολής, Φιλοσοφίες της Ελευθερίας

Ελευθερία και κοινωνικοί μετασχηματισμοί

Ο Foucault έχει μια ορισμένη αντίληψη για τους «μετασχηματισμούς». Τους συνδέει με κοινωνικά κινήματα τα οποία παρενέβησαν από τη δεκαετία του '60 και μετά σε ιδιαίτερα πεδία κοινωνικών σχέσεων και εμπειριών και επέφεραν συγκεκριμένες αλλαγές στους τρόπους της ύπαρξης και της σκέψης, στις σχέσεις προς την εξουσία, στις σχέσεις μεταξύ των φύλων, στον τρόπο με τον οποίο βλέπουμε και βιώνουμε την τρέλα ή την αρρώστια. Οι μετασχηματισμοί αυτοί ήταν άμεσοι, ειδικοί και μερικοί και δεν εντάσσονταν σε καθολικά, ριζοσπαστικά πολιτικά σχέδια.

Ο Foucault απορρίπτει ρητά και emphaticά μια ολιστική προσέγγιση στην κοινωνικοπολιτική αλλαγή που θέλει να ανατρέψει άρδην το κυρίαρχο κοινωνικό σύστημα και να συντάξει το ολικό πρόγραμμα για μια άλλη κοινωνία και έναν άλλο άνθρωπο. Θεωρεί ότι η ιστορική εμπειρία δείχνει πως αυτά τα εγχειρήματα επαναφέρουν τις πιο επικίνδυνες ιστορικές παραδόσεις και εγκαθιδρύουν τα «χειρότερα πολιτικά συστήματα» (Foucault, 1988: 25).

Ο Foucault δεν συνέταξε ένα συνολικό σχέδιο κοινωνικής χειραφέτησης γιατί έκρινε ότι η κοινωνική αλλαγή είναι έργο και επιλογή των κινήματων, όχι θεωρητικών υπαγορεύσεων και ασκήσεων επί χάρτου, αλλά και γιατί εκτιμούσε ότι τα συνολικά προγράμματα πολιτικού μετασχηματισμού είναι επικίνδυνα.

Κιουπκιολής, Φιλοσοφίες της Ελευθερίας

Η αγωνιστική ελευθερία

Η αντίληψη του Foucault για την ελευθερία εκκινεί από την παραδοχή ότι τα άτομα κατασκευάζονται κοινωνικά, μέσα από μηχανισμούς εξουσίας που συμπλέκονται με μορφές γνώσης και με «τεχνολογίες του εαυτού» με τις οποίες τα άτομα αλληλεπιδρούν στην κοινωνική τους διάπλαση. Τονίζει, ομοίως, ότι μια ιδιαίτερη μορφή αναστοχαστικού υποκειμένου έχει προεξάρχουσα θέση στην πραγματική ελευθερία και στην ανάπτυξή της. Ο αναστοχασμός είναι ριζικός και συνυφαίνεται με τον πλουραλισμό και τη δημιουργική δράση, επιδιώκοντας να τεχνουργήσει πιο ανοικτές και λιγότερο εξουσιαστικές κοινωνικές σχέσεις. Η ελευθερία γίνεται μια διαρκής πρακτική αγώνα. Αυτή η εννόηση της ελευθερίας διαπνέεται από μια οξεία επίγνωση των ελέγχων, των πειθαρχιών και των αποκλεισμών που ενέχει η κοινωνική παραγωγή των ατόμων και η εξουσιαστική σύσταση των κοινωνικών σχέσεων (Foucault, 1991α: 75-100).

Κιουπκιολής, Φιλοσοφίες της Ελευθερίας

Η αγωνιστική-δημιουργική ελευθερία κατά τον Foucault διαφοροποιείται από άλλες ερμηνείες της ελευθερίας γιατί εμφορείται από μια οξύτερη επίγνωση των ανασχέσεων, δεσμών και εμποδίων των ατόμων που απορρέουν από την κοινωνική κατασκευή του εαυτού, τις σχέσεις εξουσίας και τις καθηλωμένες ταυτότητες. Αποφεύγοντας κάθε ντετερμινιστικό ή μοιρολατρικό συμπέρασμα, η φουκωική επανερμηνεία της αυτονομίας προτείνει πρακτικές αναστοχασμού και δημιουργικού αυτο-μετασχηματισμού που αναμετριοούνται με τις περιοριστικές επιρροές και στοχεύουν στην άρση τους κατά το δυνατόν. Η ελευθερία μετασχηματίζει σε μια διαδικασία διαρκούς αγώνα ενάντια στα κοινωνικά και προσωπικά δεσμά, τα οποία μπορούν να χαλαρώσουν και να μειωθούν, αλλά δεν θα εξαφανιστούν ποτέ εξολοκλήρου.

Η ελευθερία είναι ένας αέναος αγώνας, μια διαρκής εργασία πάνω στα όρια του παρόντος η οποία προσβλέπει στη διαστολή ή στην άρση τους στο μέτρο του δυνατού. Και το μέτρο αυτό δεν είναι ποτέ γνωστό με βεβαιότητα από πριν. Ωστόσο, η ελευθερία δεν νοείται ως μια κατάσταση που θα μπορούσε να γίνει κάποτε πλήρης και οριστική, γιατί δεν διαθέτουμε μια ολοκληρωμένη και βέβαια γνώση των δεσμών και των ορίων της δράσης, αλλά και γιατί οι κοινωνικές σχέσεις είναι πάντα σχέσεις διαρκούς αγωνιστικής αλληλεπίδρασης που θα μπορούσαν να μετεξελιχθούν σε σχέσεις κυριαρχίας. Έτσι, ελευθερία για τον Foucault σημαίνει μια ηθική μόνιμης αντίστασης στην υπαρκτή κυριαρχία ή στην πιθανότητα επανόδου της και μια διαρκής διεύρυνση των ορίων του παρόντος, χωρίς πέρας και τέλος.

Κιουπκιολής, Φιλοσοφίες της Ελευθερίας

Κριτική

Αν δεν υπάρχουν αντικειμενικοί έλλογοι κανόνες για να κρίνουμε την εγκυρότητα των επιχειρημάτων μας, τότε πώς θα μπορούσε η εννοιολόγηση της εξουσίας από τον Φουκώ να εξηγήσει οποιοδήποτε είδος εγκυρότητας; Ο Habermas αποδίδει στον Φουκώ κρυπτο-κανονιστικότητα, διότι δεν μπορεί να επικαλείται έναν κανόνα (την ελευθερία ως αυτοδιάθεση ή τον σεβασμό των διαφορών), ενώ παράλληλα ασκεί κριτική στην ίδια την έννοια του κανόνα.

Ο Φουκώ, ωστόσο, μπορεί να μιλήσει για την εξουσία χωρίς να αναπτύξει μια θεωρία της εξουσίας. Οι Mark Kelly και David Hoy υποστηρίζουν ότι, σε αντίθεση με τον Νίτσε, η εξουσία στον Φουκώ δεν είναι τα πάντα. Είναι απλώς ένα όνομα που δίνεται σε μια σύνθετη στρατηγική ή ένα πλέγμα νοημοσύνης. Αποδεδειγμένη από οποιαδήποτε υπερβατική ή καθολική αρχή του Λόγου και της Αλήθειας, η εξουσία δεν μπορεί παρά να τίθεται ως προοπτική θέασης και αντιθέασης. Η άρνηση μιας απόλυτης αλήθειας δεν έχει ως αποτέλεσμα την άρνηση των σχετικών αληθειών, και αυτό που στην πραγματικότητα υποστηρίζει ο Φουκώ είναι μια κριτική στάση μεταξύ σχετικών αληθειών. Κατά τον Φουκώ, δεν μπορεί παρά να υπάρχει τοπική εξουσία και αντίσταση που οδηγεί σε ένα ατελείωτο παιχνίδι διαφορών που εκτυλίσσεται σε έναν ανοιχτό χώρο μιας αέναης κριτικής.

Ο Joel Whitebook υποστηρίζει ότι ο Φουκώ απέφυγε να εκθέσει τις κανονιστικές του προϋποθέσεις, επειδή υποψιαζόταν ότι όλες οι μορφές κανονιστικότητας είναι συγκαλυμμένες μορφές κανονικοποίησης.

"Μη με ρωτάτε ποιος είμαι και μη μου ζητάτε να παραμείνω ο ίδιος: αφήστε το στους γραφειοκράτες και στην αστυνομία μας να φροντίσουν να είναι τα χαρτιά μας εντάξει ", Φουκώ, Η Αρχαιολογία της Γνώσης

Η μόνη "νόρμα" που φαίνεται να επισημαίνει ο Φουκώ είναι η ελευθερία της διαφοράς. Ο Φουκώ δεν είναι ένας μηδενιστής που απορρίπτει την ηθική, αλλά ένας φιλόσοφος που προωθεί την άρνηση, την περιέργεια και την καινοτομία ως τις μοναδικές "ηθικές αξίες" της κριτικής σκέψης.

Η ηθική που ενστερνίζεται ως ηθική ελευθερίας μοιάζει να επικεντρώνεται κυρίως στον εαυτό και να διαγράφει από τον ορίζοντά της ή να υποβιβάζει τη μορφή του Άλλου (McNay: 1994, 152-153, 158, Han, 2000: 148). «Η επιμέλεια εαυτού έχει ηθική προτεραιότητα κατά το ότι η σχέση με τον εαυτό έχει οντολογική προτεραιότητα» λέει ξεκάθαρα ο Foucault (1984a: 287).

Γιατί να θεωρήσουμε την εξουσία και την αντίσταση ως τη μοναδική κριτική στάση της αλήθειας;

Γιατί η ελευθερία της διαφοράς αποκαλύπτεται πάντα με όρους εξουσίας και αντίστασης και όχι επίσης με όρους αγάπης, αλληλεγγύης, αναγνώρισης, επικοινωνίας ή δημοκρατίας;

Γιατί δεν μπορούμε να συλλάβουμε μια κοινωνία χωρίς εξουσία; Ο Richard Lynch υποστηρίζει ότι η εξουσία είναι η αναγκαία αλλά όχι η ικανή συνθήκη της κοινωνίας. Αλλά και πάλι: Γιατί η εξουσία είναι η αναγκαία συνθήκη της κοινωνίας;

Παρά τον φαινομενικά αναρχικό αντι-θεμελιωτισμό του, ο Φουκώ είχε κάπως παγιδευτεί από το δέλεαρ αυτού που ο Καστοριάδης αποκαλεί "αρχή της καθοριστικότητας", δηλαδή το θετικιστικό όνειρο της φιλοσοφίας να "ανακαλύψει" ένα αιώνιο μοτίβο του κοινωνικο-ιστορικού.

Αναπαράγει τελικά μια σαδομαζοχιστική έννοια εξουσίας ή έναν φετιχισμό της εξουσίας που δεν επιδέχεται διαβαθμίσεις ή τελοσπάντων είναι περιχαρακωμένη μεταξύ κυριαρχίας και αντίστασης.

Πώς μπορούμε να διατυπώσουμε και να υποστηρίξουμε εύλογες θέσεις αν απορρίπτουμε μεν την ύπαρξη απόλυτων κριτηρίων αληθείας, αλλά δεν θέλουμε να περιπέσουμε σε μια απλή αυθαιρεσία ή σε αποκλειστικά στρατηγικές συμπεριφορές; Πώς μπορούμε να προασπιστούμε, για παράδειγμα, την αξία της ελευθερίας απέναντι σε ανταγωνιστικές της αξίες από τη σκοπιά της φιλοσοφίας της αγωνιστικής αυτονομίας κατά Foucault; Και πώς θα μπορούσαμε να διαχειριστούμε τα πρακτικά διλήμματα που γεννά ο πλουραλισμός των αξιών χωρίς να επικαλούμαστε καθολικά ισχύοντες νόμους και κριτήρια;

Αν ο αναστοχαστικός αγωνισμός απεμπολεί τα αντικειμενικά, καθολικά κριτήρια, με ποια εργαλεία και μηχανισμούς επιδίδεται στα κριτικά του εγχειρήματα; Ως γνωστόν, ο Foucault σμίλευσε για τον σκοπό αυτό μια εκλεπτυσμένη εννοιολογική εργαλειοθήκη που συναρθρώνει την «αρχαιολογία», τη «γενεαλογία» και την αλληλεπίδραση με τους κοινωνικούς αγώνες (Foucault, 1971: 76-100, Foucault, 1997: 49-61).

Το όλο εγχείρημα του Foucault προσανατολίζεται προς μια «ιστορικοποίηση του a priori». Η αναζήτηση νόμων καθολικής ισχύος δίνει έτσι τη θέση της στη μελέτη των ποικιλόμορφων καθεστώτων αληθείας, εξουσίας και ηθικής που κυβερνούν τις διαφορετικές μορφές της «εμπειρίας» των υποκειμένων σε διαφορετικές εποχές (Foucault, 1989: 11-15, Han, 2002). Αυτή η κατεύθυνση στην έρευνα μοιάζει να αποκλείει εξ αρχής κάθε γενική θέση και διαπίστωση για τα χαρακτηριστικά που ορίζουν τα ανθρώπινα υποκείμενα και τον κόσμο τους.

Ο Foucault εκφράζει ρητά την αποστροφή του για την οντολογία όταν απορρίπτει κάθε «γενική θεωρία του ανθρώπινου όντος» (Foucault, 1989: 11-15), και όταν δηλώνει με έμφαση: «Τίποτε δεν είναι θεμελιώδες...Γι' αυτό τίποτε δεν με εκνευρίζει τόσο όσο αυτές οι έρευνες –που είναι εξ ορισμού μεταφυσικές- για τα θεμέλια της εξουσίας σε μια κοινωνία ή για την αυτοθέσμιση μιας κοινωνίας κλπ. Αυτά δεν είναι θεμελιώδη φαινόμενα. Υπάρχουν μόνον αμοιβαίες σχέσεις....» (Foucault, 1984c: 247).

Για τον Foucault, δεν διαθέτουμε πρόσβαση σε ένα σημείο θέασης έξω από την κοινωνία και την ιστορία από το οποίο θα μπορούσαμε να αξιολογήσουμε ουδέτερα και αντικειμενικά τις ιστορικές μορφές.

Αν η ιστορία σχηματίζεται από μοναδικά συμβάντα, όπως διατείνεται η γενεαλογία (Foucault, 1971, Foucault, 1997), δεν είναι λογικό να συνάγουμε από την αποτυχία επιμέρους μορφών και στιγμών επανάστασης το αδύνατο ή το ανεπιθύμητο κάθε γενικής αναδιάρταξης της κοινωνίας.

Ο Foucault υποκινείται από αξιακές και κανονιστικές μέριμνες. Η κοινωνικο-πολιτική τους κριτική εμφορείται ρητά από την αξία της ελευθερίας και τον αγώνα για την έμπρακτη επέκτασή της.

Η άρνηση της αναγνώρισης ορθολογικών νόμων με καθολική, αντικειμενική εγκυρότητα δεν καθιστά αδύνατη την υπεράσπιση επιμέρους αξιών και υποθέσεων με επιχειρήματα, ούτε αποκλείει αναστοχαστικές απαντήσεις σε νέες καταστάσεις και ηθικά διλήμματα. Η αποκήρυξη των απόλυτων θεμελίων δικαιολογείται υπό το πρίσμα των σκοπών και των πρακτικών που διακρίνουν τον αγωνιστικό λόγο. Οπισθοδρομικές κινήσεις που αποκαθιστούν υπερβατικά θεμέλια δεν είναι ούτε γόνιμες ούτε εύλογες και θα πρέπει να αποφευχθούν. Η κριτική διαφυλάσσει και αναζωογονεί την αναστοχαστικότητά της όταν αρνείται κάθε «εγγύηση» που θα μπορούσε να προστατεύσει επιμέρους αρχές από τον έλεγχο και την αλλαγή. Για τον λόγο αυτό ακριβώς μπορεί να απονεύσει δικαιοσύνη στον ριζικά Άλλο.

Στην ορθολογική σκέψη «μετά την άρνηση των ισχυρών θεμελίων», τα συμπεράσματα έχουν το κύρος μιας εύλογης δόξας. η αγωνιστική κριτική κάθε άλλο παρά σχετικιστική είναι αν αυτό σημαίνει ότι παραμένει αγκιστρωμένη στα παραδοσιακά κριτήρια των διαφορετικών κοινοτήτων. Απεναντίας, επιδιώκει να απελευθερώσει τα άτομα από την προσκόλληση σε οποιοδήποτε συγκεκριμένο πλαίσιο ερμηνείας και αξιολόγησης μέσω μιας άνευ όρων διερώτησης και της προβολής νέων σχημάτων σκέψης.

Ο ισχυρισμός ότι κάθε τύπος ορθολογικότητας που αποποιείται στέρεες οικουμενικές βάσεις (αλήθειες, νόμους, αξίες, κριτήρια) και αντλεί τα περιεχόμενα και τα κριτήριά του από ιδιαίτερα συμφραζόμενα παραμένει αναπόφευκτα εγκλωβισμένος σε αυτά τα συμφραζόμενα ευσταθεί μόνον αν τα διάφορα κοινωνικά και πολιτισμικά περιβάλλοντα του λόγου συγκροτούν κλειστές και στεγανές σφαίρες, τα περιεχόμενα των οποίων είναι απολύτως ετερογενή εξαρχής και εσαεί. Κι αυτό είναι ένα δόγμα που δεν είναι καθόλου εύλογο.

Η μετα-θεμελιωτική σκέψη εκκινεί από το θεώρημα ότι οι κοινωνικές τάξεις πραγμάτων διαθέτουν μόνον πολλαπλά, μεταβλητά και ενδεχομενικά θεμέλια. Ως εκ τούτου, ένας πλήρως συνεπής μεταθεμελιωτισμός οφείλει να αποδεχθεί την απουσία μιας τελικής βάσης ως αναγκαία αλήθεια. Αυτή η παραδοχή δεν είναι ευάλωτη σε επιστημολογικές κριτικές που θα αμφέβαλλαν για τη δυνατότητα των οντολογικών ερευνών να επικυρώσουν αποφάνσεις σχετικές με υπερβατικές συνθήκες (όπως είναι η αναγκαιότητα μιας έσχατης έλλειψης, εν προκειμένω) (Marchart, 2007: 167-168). Η οντολογική ανάλυση του Marchart αφορά αποκλειστικά οντολογικές συνθήκες, τη «δυνατότητα του είναι ως είναι», όχι τις προϋποθέσεις ή τα κριτήρια της γνώσης. Από τη στιγμή που θα βρεθούμε στο έδαφος της οντολογίας, οι επιστημολογικές ενστάσεις δεν έχουν θέση (Marchart, 2007: 168).

Το «γεγονός του πλουραλισμού», που απορρέει από τις εγγενείς δυσκολίες σύγκλισης των προσώπων σε μια μοναδική κοσμοαντίληψη ή ηθική, καθιστά την ελευθερία της επιλογής μια εύλογη απάντηση στα πρακτικά διλήμματα που ανακύπτουν και ένα πιθανό σημείο γενικής συναίνεσης υπό συνθήκες διαφοράς και ανταγωνισμού.

Το εν λόγω ήθος του ελευθεριακού αγωνισμού έχει τη δύναμη να στερεώσει την προσήλωση στα ίσα δικαιώματα όλων και να δικαιολογήσει έναν αυτοπεριορισμό της ελευθερίας για χάρη των άλλων. Και αυτό γιατί οι καθολικές ελευθερίες αποτελούν, μεταξύ άλλων, μια συνθήκη δυνατότητας για τη δημιουργική και κριτική αυτονομία του εαυτού. Συνεπώς, στον βαθμό που οι ίσες ελευθερίες εγγυώνται τη δυνατότητα πολλών διαφορετικών ομάδων και ατόμων να επιδιώκουν την ευημερία και την πρόοδό τους, το υποκείμενο της αυτονομίας πρέπει να προασπίζεται τις καθολικές ελευθερίες για τον επιπλέον λόγο ότι τρέφουν το έδαφος της δικής του ζωής και ελευθερίας. Η πολιτική ενδυνάμωση όλων στη βάση της ισότητας είναι καθοριστικής σημασίας για την οικοδόμηση κοινωνικών χώρων στους οποίους οι κοινωνικές δομές, οι σχέσεις και οι κανόνες θα εμφανίζουν μια μεγαλύτερη πλαστικότητα.

ΣΥΝΟΨΗ ΘΕΜΑΤΙΚΩΝ Ι

- Εργογραφία Φουκώ
- Διάφορα στάδια του έργου του Φουκώ
- Η αρχαιολογία της γνώσης
- Λόγος και απόφαση
- Στοιχεία αρχαιολογίας
- Η γενεαλογία της γνώσης
- Αρχαιολογία, γενεαλογία και προβληματοποίηση
- Εξουσία
- Εξουσία, αγωνιστική ελευθερία, κυριαρχία και αντίσταση
- Ιστορία της εξουσίας και υποκειμενικοποίηση
- Η πειθαρχική εξουσία
- Βιοεξουσία
- Βιοπολιτική και πειθαρχική εξουσία
- Βιοπολιτική και ρατσισμός

ΣΥΝΟΨΗ ΘΕΜΑΤΙΚΩΝ II

- Βιοπολιτική και ρατσισμός
- Ρατσισμός, αποικιοκρατία, ναζισμός, σοσιαλισμός
- Βιοεξουσία, υποκείμενο και μεταμοντερνισμός
- Τι δεν είναι η εξουσία
- Εξουσία και αντίσταση
- Κυβερνολογική
- Εξουσία, κυβερνησιμότητα και αγωνιστική ελευθερία
- Η επιστροφή του υποκειμένου και η διαλεκτική της κυριαρχίας και της αντίστασης
- Υποκείμενο, επιμέλεια εαυτού, ηθική και παρρησία
- Εξουσία, κανονιστικότητα και αντίσταση
- Πέραν του ρεφορμισμού και της επανάστασης
- Προβληματοποίηση
- Ηθική της ελευθερίας
- Ελευθερία και κοινωνικοί μετασχηματισμοί
- Η αγωνιστική ελευθερία
- Κριτική